

BOOK REVIEWS / RECENZII

Dosoftei – Parimiile preste an. Iași, 1683. Ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și glosar de Mădălina Ungureanu. Editura „Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.

Prezentată în 2011 ca teză de doctorat, lucrarea Mădălinei Ungureanu, *Dosoftei. Parimiile preste an. Iași, 1683*, publicată în 2012, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în colecția „Fontes Traditionis”, este o ediție filologică a uneia dintre tipăriturile puțin cercetate ale mitropolitului Dosoftei al Moldovei. Este vorba despre *Parimiile preste an* (1683), text transpus din alfabetul chirilic în alfabet latin, însoțit de facsimile și studii filologice.

Autoarea argumentează încă de la început importanța acestui demers. Deși menționat cu prilejul studierii altor texte cultice aparținând mitropolitului moldovean (*Psaltirea în versuri, Psaltirea de-nțăles, Viața și petrecerea svinților, Liturghierul, Parimiarul* nu a beneficiat până în prezent de o ediție filologică. Acest lucru va fi fost și la originea faptului că în DLR (*Dicționarul limbii române*) și în ТIKTIN₃ (H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I-III, Wiesbaden – Cluj-Napoca, 2000-2005) vocabularul *Parimiarului* lui Dosoftei este implicat doar indirect, prin intermediul studiilor și creștomatiilor. De asemenea, este vorba despre singura lucrare tipărită în limba română aparținând acestui gen liturgic, i.e. *parimiar* (cf. slv. *parimejnik*, gr. *prophetologion*), o culegere de pericope sau paremii (ngr. *parimía* ‘proverb, sentință, învățătură’) preluate din cărțile profetice ale Vechiului Testament, din *Pentateub* (*Geneză, Exod*) și din epistole, destinate lecturii în biserică în timpul Vecerniei.

În primul capitol al lucrării, „*Parimiile preste an*”, o carte singulară în cultura română (p. 9-32), autoarea prezintă particularitățile *parimiarului* ca scriere liturgică în spațiul culturii grecești și slavonești, anticipând o parte dintre problemele specifice transunerii lui în cultura și limba română. Textul editat este singurul tipărit în limba română care aparține acestui gen liturgic și provine de la Biblioteca Academiei Române (cota CRV 79). Structurat pe două părți, acesta cuprinde: a) lecturile dedicate sărbătorilor cu dată schimbătoare din calendarul ortodox, cum ar fi: parimiile Postului Mare și Canonul Învierii, Canonul la Peatdeseatniță (Coborârea Sfântului Duh), parimiile de la sărbătoarea Înălțării și de la Cinzecime etc.; b) lecturile citite la Vecernia sărbătorilor cu dată fixă; c) un imn închinat Fecioarei Maria și alte câteva imnuri liturgice nespecifice parimiarului, preluate din alte surse, fapt care reflectă, după părerea autoarei, libertatea pe care și-a luat-o mitropolitul față de textul tradus (p. 18); d) câteva texte laice (e.g. două fragmente dintr-o enciclopedie bizantină, *Lexiconul lui Suida*, care vorbesc despre vestirea nașterii lui Iisus de către oracolul din Delfi și prorocirea sibilei Eritreea, prelucrată după Lactantius Firmianus). Mitropolitul le-a inserat în anumite contexte, unde au rolul de a completa ideile transmise de pericopele biblice. Potrivit autoarei, aceste inserții ar sublinia faptul că este vorba despre o lucrare de cult inedită, care „conturează

imaginea aparte a unui mitropolit cu o largă viziune culturală, cu lecturi diverse și cu noștințe lingvistice bogate” (p. 9).

Pentru identificarea sursei traducerii lui Dosoftei, nemenționată de acesta, există două ipoteze: a) o sursă slavonă sau bizantină (Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Humanitas, București, 2008, p. 177-178); b) *Manuscrisul 45* (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj), care conține o copie revizuită a primei traduceri a *Septuagintei* în limba română, efectuată de Nicolae Milescu, în secolul al XVII-lea (N. A. Ursu, *Note și variante, în Dosoftei. Opere. 1. Versuri*, Ediție critică de N. A. Ursu, Editura Minerva, București, 1978). Fiind vorba, în general, despre texte preluate din Vechiul Testament, autoarea compară câteva fragmente din *Parimile preste an* cu fragmentele corespunzătoare din Vechiul Testament tradus de Nicolae Milescu după *Septuaginta* (Frankfurt, 1597) și revizuit, probabil, de mitropolitul Dosoftei al Moldovei. Se remarcă faptul că mitropolitul „nu a valorificat în parimiarul său fragmentele biblice din Vechiul Testament, revizuit de el însuși” (p. 26), în sprijinul acestei afirmații fiind invocată, pe baza unor exemple, și asemănarea dintre structurile textului editat și ale parimiarelor slavon și bizantin. Așadar, cea mai plauzibilă ipoteză rămâne cea potrivit căreia am avea de-a face cu o traducere a unei cărți similare, care nu a putut fi încă identificată. De altfel, autoarea își exprimă intenția de a reveni asupra acestui subiect, în volumul al doilea al ediției, care va fi consacrat studiului lingvistic al textului.

Pornind de la faptul că scopul principal al unei ediții filologice este textul însuși, autoarea alocă (p. 35-62) un spațiu amplu polemicii iscate de-a lungul timpului în filologia românească cu privire la cele două modalități posibile de transpunere a

unui text chirilic în alfabet latin: *transliterație* (redarea formei scrise) și *transcriere fonetică interpretativă* (redarea pronunției scriitorului textului). Autoarea optează pentru cel de-al doilea principiu, cu precizarea că acest tip de transcriere nu reproduce pronunția scriitorului, ci „limba” textului transcris (a se vedea și Ion Gheție, *Introducere în filologia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1974, p. 174). Astfel, s-a urmărit „redarea particularităților textului, nu restabilirea pronunției autorului (D. Russo) sau a graiului vorbit în Moldova la sfârșitul secolului al XVII-lea. Textul scris, mai ales dacă aparține unui autor cult, cunoscător de slavonă și greacă, cum este Dosoftei, reprezintă un complex care reflectă nu doar limba vorbită a autorului, ci și influențele altor variante literare din sincronie sau diacronie, urme ale tradiției grafice, la care se adaugă reguli ortografice specifice limbii slavone, precum și ezitățile provocate de discordanțele dintre alfabetul chirilic și specificul limbii române sau încercarea conștientă de a reglementa sistemul ortografic existent” (p. 39).

Toate problemele transunerii textului chirilic în alfabet latin (inventar grafematic, slove care ridică probleme speciale de interpretare, semne diacritice, prescurtări, probleme legate de punctuație, greșeli de tipar) sunt bogat exemplificate. Remarcăm redarea ca atare în transcriere a literelor duble în cazul numelor proprii (*Elisseé, ellini, Vosórra* etc.), potrivit principiului ortografic etimologizant, în condițiile în care în multe ediții de text se renunță la acest argument. Pe de altă parte, remarcăm o oarecare inconsecvență ortografică în transcrierea cu inițială majusculă a numelor de locuri, de pildă: *muntele Sion* (II 23^v), *muntele Sionului* (II 25^v), *Muntele Sionului* (III 120^v).

Textul propriu-zis al *Parimiilor preste an* (p. 95-356) este însoțit de un aparat critic

extins, conținând note și comentarii filologice, care semnalează erori de tipar, lecțiuni greșite, dar și traducerea unor fragmente consistente din limbile greacă sau slavonă, importante pentru înțelegerea textului în ansamblul său.

Glosarul de cuvinte și forme (p. 65-87) al ediției lămurește termenii învechiți, puțin întebuițați sau cu sensuri necunoscute vorbitorului de astăzi, unii neincluși în *Dicționarul limbii române* sau în alte surse lexicografice; de asemenea, aceștia nu au fost discutați nici în principalele lucrări care analizează lexicul specific scrierilor lui Dosoftei (vezi Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Humanitas, București, 2008 și Felicia Șerban, *Lexicul scrierilor lui Dosoftei*, în „Dacoromania”, serie nouă, nr. 1-2, 1994-1995, p. 333-351), după cum menționează autoarea în teza de doctorat, pe care am avut curiozitatea să o consultăm în această privință. Dintre aceștia, sunt consemnați în capitolul dedicat lexicului termenii precum:

OLOCÁVSTĂ, adj., ‘jertfă prin ardere totală’: *Și cădzu foc... și mîncă olocavsta jărtvā* (IV 51^v), din gr. *δλοκάυτος* ‘sacrifice ou l’ou brûlé la victime entière, holocauste’ (BAILLY, s.v.) sau din sl. *о́локавъ́тъсь* ‘victima quae integra comburitur’ (vezi MIKLOSICH, s.v.);

ORÁCI, s. m., ‘om care are darul vorbirii’: *Mai bunu-i bărbatul ce rabdă lung decît cel vîrtucios și om înțelept de oraci mare* (III 12^v), cu o singură ocurență, provenind, probabil, din sl. *орачь* ‘orator’ (MIKLOSICH, s.v.);

NETRUPĂRÉȚ, adj., ‘lipsit de trup’: *dubul cel svînt iaste lumină și viață și izvor viu și cugetat netrupăreț* (IV 127^v), cu o singură ocurență, provenit din adj. **trupăreț* ‘care are trup’, după modelul lui *cugetăreț*, *înviereț* sau *sufărăreț*, specifice textelor lui Dosoftei;

MINUNÁTEC, adj., ‘minunat, miraculos’: *Veniț, bére noavă de vom bea, nu din piatră*

stearpă minunatecă (III 66^v), cu o atestare în text, provenit din verbul *a minuna* + sufixul *-tec*.

Unele cuvinte din *Parimiarul lui Dosoftei*, atestate pentru prima dată în DLR după anul 1683, primesc atestări mai timpurii, de pildă:

CĂPEȚÉL, s. n., ‘început’, atestat în DLR în Biblia de la București (1688);

HOROÍ, vb. IV, ‘a sforăi’, atestat în 1703 (ГІКТИН₃);

SCHITÁCI, adj., ‘isteț’, atestat în DLR la începutul secolului al XIX-lea.

Termenii din glosar sunt însoțiți de sensul pe care îl au în context și de o analiză gramaticală completă a tuturor ocurențelor din text, fapt realizat printr-un program de adnotare și prelucrare informatizată, utilizat pentru prelucrarea indicelui de cuvinte și forme în cadrul proiectului „Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688”. Am selectat, pentru exemplificare, exemplul lemei *brudiv*, -ă:

BRÚDIV, -Ă [adj./subst.] ‘nebun, lipsit de înțelepciune’

brudivii subst. comun masc. pl. nom.-ac. art. [2] 5;

ceale brudive subst. comun fem. pl. nom.-ac. art. [3] 48^r;

celor brudivi subst. comun masc. pl. nom.-ac. art. [2] 3^r.

În final, apreciem meritul autoarei de a fi pus în circulație, într-o ediție model, unul dintre cele mai importante texte ale culturii române. În contextul actual al dezvoltării lingvisticii corpusului, edițiile de text prezintă un interes sporit, editarea tuturor textelor românești vechi permițând o mai bună cunoaștere și interpretare a limbii române.

Ana-Maria GÎNSAC

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
anamaria_gansa@yahoo.com